

Соціальна і гуманітарна політика

УДК 351.77

Птахіна Ольга Миколаївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри публічної служби й управління навчальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Ptakhina Olga

*PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Public Service and Management of
Educational and Social Institutions
Luhansk Taras Shevchenko National University*

ORCID: 0000-0002-9672-4593

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ І ГУМАНІТАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
IMPLEMENTATION OF STATE SOCIAL AND HUMANITARIAN
POLITICS OF UKRAINE IN THE TIME OF WAR**

***Анотація.** Вступ. У статті розглянуто напрями реалізації соціальної і гуманітарної державної політики в умовах воєнного стану. Нинішня ситуація, пов'язана з військовою агресією Росії в Україні, безпрецедентно посилює проблематику гуманітарних питань та соціальної підтримки населення в умовах воєнного часу.*

***Мета.** Метою статті є аналіз реалізації соціальної і гуманітарної державної політики України в умовах війни.*

***Матеріали і методи.** Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти, які забезпечують реалізацію соціальної та гуманітарної політики України; 2) праці вітчизняних авторів, які досліджують проблеми щодо соціальної і гуманітарної політики в сучасний період.*

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики складових соціальної і гуманітарної політики України); формалізації, аналізу та синтезу (для аналізу напрямів соціальної і гуманітарної державної політики України в умовах війни); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. З'ясовано основні напрямки соціальної і гуманітарної державної політики в умовах війни, визначено, що вона повинна враховувати сучасні проблеми та своєчасно реагувати на виклики. Воєнні дії з боку країни агресора спричинили в Україні виникнення проблем економічного та гуманітарних характеру, створило масштабне знищення інфраструктури, смерть і каліцтва десятків тисяч людей. Викладено ключові підходи щодо розуміння сутності соціальної і гуманітарної державної політики України. Визначено, що державна соціальна та гуманітарна політика передбачає дії щодо підтримання рівня життя населення.

Перспективи. Встановлено, що гуманітарна політика спирається на направлена на реалізацію державних програм, соціальна політика направлена на підтримку рівня життя населення. Визначено основні напрями, які необхідно реалізовувати у державній соціальній та гуманітарній політиці для забезпечення зменшення соціальної нерівності в суспільстві та зростання безпеки працездатного населення.

Ключові слова: *державна політика, соціальна політика, гуманітарна політика.*

Summary. *Introduction. The article examines the directions of implementation of social and humanitarian state politics under martial law. The current situation related to Russia's military aggression in Ukraine has unprecedentedly intensified the problem of humanitarian issues and social support for the population in wartime.*

Purpose. The aim of the article is to analyze the implementation of Ukraine's social and humanitarian state politics in the context of war.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) legal acts that ensure the implementation of social and humanitarian politics of Ukraine and official sources; 2) works of domestic authors who study problems of social and humanitarian policy in the modern period.

In the process of research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to characterize the components of the social and humanitarian state politics of Ukraine); formalization, analysis and synthesis (to analyses the directions of the social and humanitarian state policy of Ukraine in the conditions of war); logical generalization of the results (formulation of conclusions).

Results. The author identifies the main directions of social and humanitarian state politics in the context of war, determines that it should take into account current problems and respond to challenges in a timely manner. The military actions of the aggressor country have caused economic and humanitarian problems in Ukraine, created large-scale destruction of infrastructure, death and injury of tens of thousands of people. The author outlines the key approaches to understanding the essence of social and humanitarian state politics of Ukraine. It is determined that the State social and humanitarian politics involves actions to maintain the standard of living of the population

Discussion. It is noted that humanitarian politics is based on the implementation of state programs, while social politics is aimed at maintaining the standard of living of the population. The main directions to be implemented in the state social and humanitarian politics to ensure the reduction of social inequality in society and increase the security of the working population are identified.

Key words: state politics, social politics, humanitarian politics.

Постановка проблеми. 2022 рік приніс Україні величезні виклики через повномасштабне вторгнення росії, наслідком якого стали людські жертви, економічний занепад та величезні збитки, це завдало Україні суттєвих економічних і гуманітарних збитків, що загостило фінансове навантаження на бюджет. Соціальна і гуманітарна політика відіграє доволі важливу роль у процесі суспільної життєдіяльності та системі національної економіки загалом. Держава повинна віднаходити оптимальні шляхи та основні напрями соціальної та гуманітарної політики в Україні. Враховуючи завданні російською агресією втрати (економічні, матеріальні, людські та інші), постають питання щодо збереження та посилення соціальних інститутів, захист прав та свобод людини, зростання впливу громадянського суспільства та соціального партнерства, необхідність перегляду гуманітарних підходів до розвитку суспільства та першочергових потреб особистості. Отже саме зараз соціальна і гуманітарна політика держави набула виняткової актуальності, оскільки від ефективності її реалізації залежить не лише стабільність суспільного розвитку, але й стан національної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідженні гуманітарної та соціальної політики України зроблено вітчизняними дослідниками. Колектив авторів Тищенко Ю. А., Каплан Ю. Б., Михайлова О. Ю., Валевський О. Л. та ін. розглядали виклики та перспективи гуманітарної політики в Україні [2]. Мойсіяха А.В. своє дослідження присвятив розгляду основних напрямів реалізації державної політики в гуманітарній та соціальних сферах у післявоєнній ситуації в Україні [4]. Сергієнко Л. В. у своїй роботі досліджує основні складові гуманітарної політики України [7]. О.В. Безпаленко досліджує основні вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни [1]. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добровольський Д. у своїй колективній праці розглядають соціально-економічні та гуманітарні

наслідки російської агресії для українського суспільства [5]. Враховуючи актуальність даного питання в умовах воєнного стану актуальним є аналіз реалізації гуманітарної та соціальної політики держави.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз реалізації соціальної і гуманітарної державної політики України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Метою соціально-гуманітарної політики є створення сприятливих передумов для організації та ефективного розвитку суспільних відносин, самореалізації творчих здібностей, а також задоволення суспільних потреб. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало викликом для всіх сфер – не винятком стала гуманітарна і соціальна, яка опікується вразливими, малозахищеними та незахищеними категоріями населення. З кожним днем російської агресії все більше зростає кількість громадян, які потребують від держави різного роду соціальної та гуманітарної допомоги.

Гуманітарна політика держави це система, що регулює діяльність суб'єктів з метою забезпечення оптимального стану гуманітарної сфери суспільної діяльності, соціального життя та відносин, спираючись на принципи, встановлюючи цілі, використовуючи механізми та заходи, які створюють умови для соціального та гуманітарного суспільного розвитку, соціальної та інтелектуальної безпеки суспільства та особистості, реалізацію потреб соціального характеру, формування, збагачення та самореалізацію творчого потенціалу особи, цільова орієнтація освіти, науки, культури тощо [73]. На даний час Уряд України докладає чимало зусиль для вирішення проблем в соціальній та гуманітарній сферах. Уряд зосередився, за підтримки міжнародних партнерів, на критично важливих соціальних видатках для подолання кризи та боротьби зі зростанням бідності. Воєнні дії на території нашої держави на сьогоднішній день вже заподіяли величезних втрат серед населення, а також спричинили зростання кількості поранених та скалічених не тільки військовослужбовців, але й цивільних

людей. За результатами оперативного зведення Управління ООН з координації гуманітарних питань (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) тільки у період з січня по березень 2024 року 14,6 млн людей сьогодні потребують гуманітарної допомоги, 3,7 млн є внутрішньо переміщеними особами (рис.1).

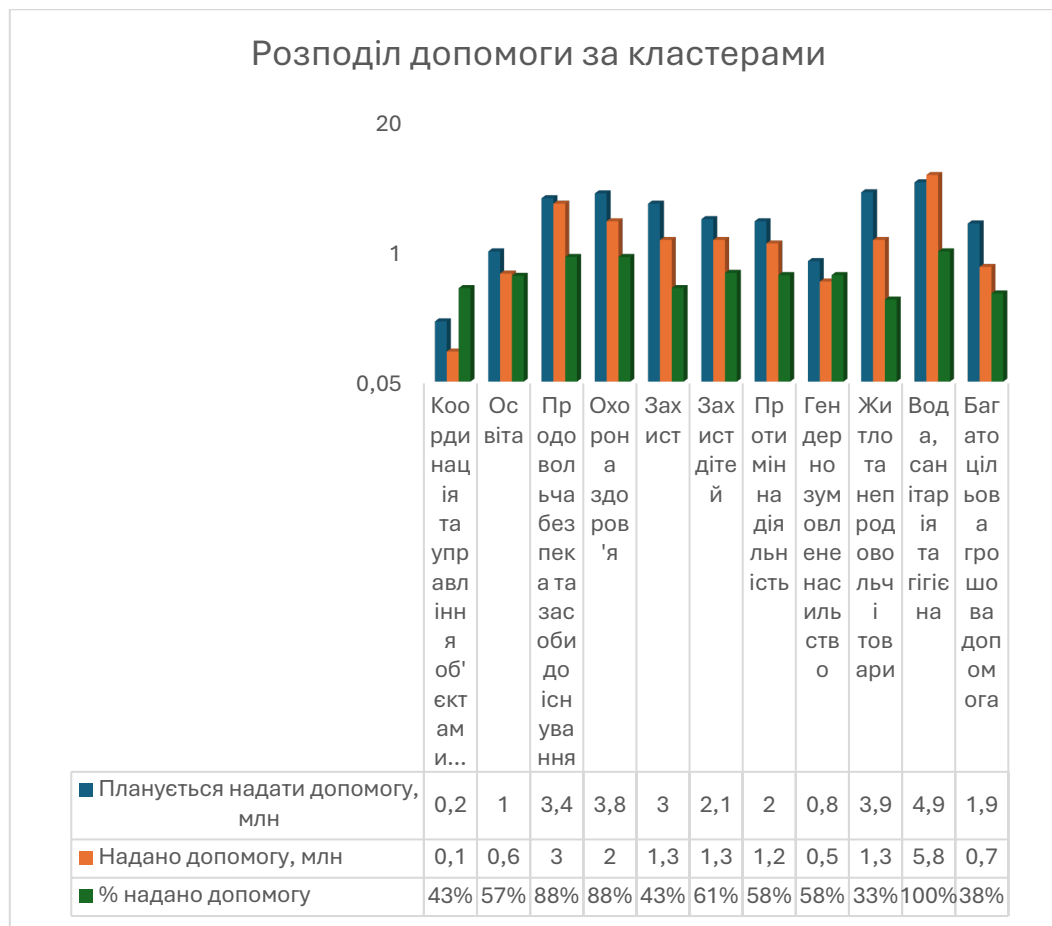


Рис. 1. Розподіл допомоги

Джерело: узагальнено авторами на основі [9]

За три квартали 2024 року гуманітарні організації надали принаймні одну форму допомоги 7,2 мільйона людей по всій Україні, включно з екстреною підтримкою після ударів та обстрілів. Майже 60 % з них становили жінки та дівчинки, 35 % – люди літнього віку, майже 20 % – діти та 12 % – люди з інвалідністю. За дев'ять місяців гуманітарні організації надали підтримку 1,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб та 1,1 мільйона людей, які повернулися додому після переміщення. Близько 5,8

мільйона людей, особливо у прифронтових районах, отримали послуги водопостачання, санітарії та гігієни, а 3 мільйони – продовольчу допомогу й засоби до існування. 2 мільйони людей отримали медичну допомогу. Гуманітарні організації надали 1,3 мільйона людей матеріали для екстреного ремонту та предмети домашнього вжитку. Сьогодні понад 600 організацій працюють в рамках системи координації гуманітарної допомоги в Україні. Вони також забезпечили консультування, правову допомогу і підтримку, а також послуги у сфері захисту дітей для такої ж кількості дітей та їхніх опікунів. Близько 1,2 мільйона людей отримали допомогу завдяки заходам протимінної діяльності, зокрема інформуванню і навчанню. Близько 700 000 людей отримали багатоцільову грошову допомогу, а 600 000 дітей і вчителів отримали підтримку для продовження освіти [9].

Основними напрямками допомоги пов'язані з утримуванням рівня якості життя, гарантуванням допомоги, пенсійним забезпеченням, організацією діяльності сфери культури, охорони здоров'я, освіти тощо. Основними донорами щодо фінансування допомоги Україні стали такі країни, як США, країни ЄС, Японія, Норвегія, Данія, Швейцарія (рис.2) [9].



Рис. 2. Обсяг фінансової допомоги

Джерело: узагальнено авторами на основі [9]

Соціальна політика України продовжує врівноважувати фінансові обмеження та підтримку населення, постраждалого від війни, фокусуючись на наявних програмах соціального захисту та допомозі, яка залежить від доходів. Одне з головних завдань Міністерства соціальної політики та сфери соціального захисту – забезпечити наших громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик. Сутність соціальних послуг полягає в тому, що вони надаються людям, які опинились у біді і не можуть самостійно з цим впоратись. Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає низку етапів (аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, здійснення моніторингу) і по часу займає до 10 робочих днів. Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Слід зазначити, що Уряд країни а докладає чимало зусиль над вирішенням проблем в соціальній та гуманітарній сферах. Так на державному рівні розроблено програму релокації підприємств та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, яка передбачає державну допомогу у цьому напрямку; розроблено програму підтримки внутрішньо переміщених осіб; були внесені зміни щодо отримання соціальної допомоги.

Прикладом є наказ Міністерства соціальної політики від 18.04.2022 № 135 «Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово)». За механізмом екстрено (кризово) можуть надаватись різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші [6]. Водночас Президентом України Володимиром Зеленським 26 квітня 2022 року було підписано прийнятий

Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Прийнятим законом були внесені зміни до законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», затверджено «Порядок надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні», який визначає механізм надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні за рахунок коштів, що надійшли та інше.

Організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, Міністерство соціальної політики рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Система соціального захисту населення України має досить розгалужену регіональну структуру соціальних закладів та установ, які надають всі соціальні послуги та супроводи населенню. До регіональної структури соціального захисту відносяться обласні Департаменти соціального захисту населення, обласні та районні Управління соціального захисту. Останні роки в діяльність Управлінь соціального захисту населення по всій країні впроваджено ряд е-сервісів, які на даний час успішно функціонують, реорганізується робота з застарілих програм для призначення всіх видів допомог до Єдиної інформаційної система соціальної сфери.

Варто зазначити, що попри активні військові дії в Україні безперервно виплачуються усі види соціальної допомоги, оскільки законодавством передбачена їх виплата продовж дії воєнного стану в країні і 1 місяця після оголошення закінчення війни. Це, насамперед, такі види соціальної допомоги: допомога малозабезпеченим сім'ям; допомоги на дітей одиноким матерям; допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;

допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність; щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу; тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг; тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату.

Так у жовтні 2020 року Урядом України схвалено Стратегією цифрової трансформації соціальної сфери, яка передбачала створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС). Ця система надає можливість кожному громадянину, який потребує соціальної підтримки, швидко отримати будь-який вид допомоги через фронт-офіс у територіальній громаді та центрі надання адміністративних послуг, або через електронні сервіси Порталу «Дія». Навесні 2022 року для внутрішньо переміщених осіб для зменшення черг в регіональних управліннях соціального захисту населення та центрах надання адміністративних послуг реалізували можливість оформити заяву на допомогу для внутрішньо переміщених осіб через застосунок Дія. Це було запроваджено в найкоротші терміни для зняття соціальної напруги та пришвидшення надання допомоги. Впроваджена єдина інформаційна система постійно модернізується, так в 2024 році в неї буде інтегровано ще понад 10 видів соціальних допомог та доопрацьовано підсистеми, а найближчими роками до системи увійдуть всі види соціальних виплат — від пенсій та субсидій до виплат по малозабезпеченості і допомоги по безробіттю. До неї також будуть включені всі 125 адміністративних послуг соціального характеру, які сьогодні передбачені чинним законодавством.

Повномасштабна війна в Україні триває, а кількість українців, що змушені через неї покинути свої домівки, на жаль, збільшується. Тому робота таких сервісів особливо актуальна, скориставшись ними, можна отримати необхідні послуги у декілька кліків. Події в Україні, що розпочалися 24 лютого 2022 року, спричинили різку переоцінку матеріальних і духовних цінностей, зокрема і підходів до поняття соціальної справедливості. Забезпечення незахищених верств населення своєчасною, доступною, якісною соціальною підтримкою, побудова системи надання соціальних послуг є пріоритетними завданнями Міністерства соціальної політики та сфери соціального захисту. Законодавство в соціальній сфері перебуває в постійному процесі доопрацювання як для покращення соціальних стандартів так і для зменшення паперового обігу та необхідності долучення паперових документів. Удосконалення реалізації соціальної і гуманітарної політики України є одним з найважливіших аспектів соціально-економічного розвитку нашої країни, але на її ефективність можуть впливати як зовнішні, так і внутрішні фактори. Для ефективного подолання бар'єрів, що гальмують цей процес, необхідно проводити комплексні реформи, спрямовані на стабілізацію економіки, підвищення ефективності адміністративних процедур, боротьбу з корупцією та удосконалення законодавства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показали події останніх років, сучасна реальність потребує об'єднання та координації усіх без винятку сфер державної політики (соціальної, культурної, етнонаціональної, релігійної та інших). Повномасштабне вторгнення росії в Україну ще раз засвідчило, що наша держава є демократично розвинена та соціально орієнтована країна, в основі якої лежать принципи демократії, свободи слова та правовладдя. Стратегічно важливим завдання держави в умовах воєнного стану є зменшення соціальної нерівності в суспільстві та зростання соціальної та економічної безпеки працездатного населення.

Отже, для удосконалення соціальної і гуманітарної політики під час воєнного стану необхідно: розробка гнучких соціальних програм, які можуть швидко адаптуватись до змін у сучасних умовах та враховувати особливості потреб громадян; розвиток ефективних механізмів реагування на екстрені ситуації щодо забезпечення надання гуманітарної та іншої допомоги.

Удосконалення використання аналітичних інструментів для моніторингу потреб населення на місцевому/державному рівні для ефективності реалізації програм соціального захисту та коригування гуманітарної допомоги, подальший розвиток електронних сервісів у напрямку інтеграції з міжнародними системами надасть змогу покращити реалізацію державної соціальної і гуманітарної політики України в умовах війни.

Література

1. Безпаленко О.В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія Економіка та управління*. 2022. № 4. С. 1–8. URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_3_2022 (дата звернення: 01.12.2024).

2. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга): аналіт. доп. / [Сінайко О. О.(кер. авт. кол.), Тищенко Ю. А., Каплан Ю. Б., Михайлова О. Ю., Валевський О. Л. та ін.] ; за заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю.А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 136 с.

3. Іванов А.В. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Механізми публічного управління*. 2023. Том 34 (73), № 2. С. 61-65. URL:

https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/10.pdf (дата звернення: 01.12.2024).

4. Мойсіяха А.В. Реалізація державної політики в гуманітарній та соціальних сферах у післявоєнній ситуації в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72), № 2. С. 70-75. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/12.pdf (дата звернення: 03.12.2024)

5. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добровольський Д. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ : Центр Разумкова, 2022. 277 с.

6. Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово) : Наказ Міністерства соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-22#Text> (дата звернення: 05.12.2024).

7. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. №. 2 (88). С. 162-173.

8. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/social-na-politika-v-ukraini-u-voennij-cas-2022-2023-roki> (дата звернення: 05.12.2024).

9. Україна: гуманітарне реагування у 2024 році. Оперативне зведення (дата звернення: 05.12.2024).

References

1. Bezpalenko O.V. Vektory sotsialnoi polityky dlia Ukrainy v umovakh vyklykiv viiny. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriiia Ekonomika ta*

upravlinnia. 2022. № 4. S. 1–8. URL:
https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_3_2022 [in Ukrainian].

2. Humanitarna polityka v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy (Bila knyha): analit. dop. / [Sinaiko O. O.(ker. avt. kol.), Tyshchenko Yu. A., Kaplan Yu. B., Mykhailova O. Yu., Valevskyi O. L. ta in.]; za zah. red. Yu. B. Kaplan, Yu.A. Tyshchenko. Kyiv: NISD, 2020. 136 s. [in Ukrainian].

3. Ivanov A.V. Sotsialna i humanitarna polityka v Ukraini v umovakh viiny. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia. Mekhanizmy publichnoho upravlinnia.* 2023. Tom 34 (73), № 2. S. 61-65. URL:
https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/10.pdf [in Ukrainian].

4. Moisiiaha A.V. Realizatsiia derzhavnoi polityky v humanitarnii ta sotsialnykh sferakh u pisliavoiennii sytuatsii v Ukraini. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia.* 2022. Tom 33 (72), № 2. S. 70-75. URL:
https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/12.pdf [in Ukrainian].

5. Pyshchulina O., Yurchyshyn V., Markevych K., Mishchenko M., Dobrovolskyi D. Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva. Kyiv: Tsentr Razumkova, 2022. 277 s. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia formy akta pro nadannia povnolitnii osobi sotsialnykh posluh ekstreno (kryzovo): Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-22#Text> [in Ukrainian].

7. Serhiienko L. V. Humanitarna polityka Ukrainy: identyfikatsiia skladovykh, obiektiv, subiektiv ta priorytetiv. *Visnyk ZhDTU: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia.* 2019. №. 2 (88). S. 162-173 [in Ukrainian].

8. Sotsialna polityka v Ukraini u voiennyi chas: 2022-2023 roky. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/social-na-politika-v-ukraini-u-voennij-cas-2022-2023-roki> [in Ukrainian].

9. Ukraina: humanitarne rehuvannia u 2024 rotsi. Operatyvne zvedennia [in Ukrainian].